

ERKEN ÇOCUKLUKTA GİRİŞİMCİLİK¹

Prof. Dr. Neriman ARAL²

Öğr. Gör. Emine ARSLAN KILIÇOĞLU³

ÖZET

Dünyanın tüketim toplumu olma sürecinin hızla ilerlediği görülmektedir. İnsanlar tüm toplumlarda konforlu yaşam ve hizmetin kendilerine geldiği bir düzen tercihi üzerine hayatlarını kurmaya çalışmaktadırlar. Bu durum dünyanın dengesini ve düzenini olumsuz anlamda değiştiren birtakım sorunları da (örn; tüketimde aşırılık, üretim bilincinde olmama durumu) beraberinde getirmektedir. Bu problemlerle başa çıkmanın temelini, girişimci insanların tüketim toplumu olmaktan üreten topluma dönüşümü oluşturmaktadır.

Girişimcilik, tasarruf öncelikli mal ya da hizmet üretmek için üretim boyutlarının bir araya getirilmesiyle, ekonomik imkanların inovatif değerlere dönüştürülmesi ile oluşan organizasyondur. Gerekli zaman ve çabanın ortaya konulmasıyla finansal, psikolojik ve sosyal riskler alınması girişimciliğin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca ekonomik kazanç ve kişisel kabulün elde edilmesiyle farklı eylemlerin ortaya konulması sürecini ifade etmektedir. İnsanlar kendileri üretmeye başladıklarında tüketme dengesinde de değişimler olması beklenmektedir. Bu durum yetişkinlerin yaşam boyu nitelikli standartlara sahip olmalarının sürdürülebilirliği açısından her zaman önemli olmuştur. Bu durumun sürdürülebilir olabilmesi için girişimcilikle ilgili farkındalıkların erken çocukluk döneminde kazandırılmasının da önemli olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde teknoloji çağındaki gelişmeler ile çocuklar gündeme hızla uyum sağlayabilmektedirler. Teknoloji çağı ile kazanılan hız, bilgiye erişiminde kolaylaşması ile girişimcilik çalışmalarını yaygınlaştırdı. Bu durum erken çocukluk dönemi içinde etkili uygulamalarla çocukların girişimcilikle ilgili yaparak yaşayarak deneyimlemelerinde bir fırsat oldu. Çocukluk döneminde girişimcilik farkındalığının oluşabilmesi için eğitim programları, çocuk atölyeleri, ebeveyn atölyeleri uygulanmaktadır. Girişimcilik farkındalığının erken çocukluk döneminde kazandırılması bireylerin yaşam boyu üreten insan olma düzeylerini güçlendireceği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmada, erken çocukluk döneminde çocuklara yönelik girişimcilik uygulamalarını incelemek, ulusal ve uluslararası alan yazın doğrultusunda bir analiz yapabilmek amaçlanmıştır.

¹ Bu çalışmanın özeti 7. (EMI) Uluslararası Girişimcilik Sosyal Bilimler Kongresi'nde (20-22 Haziran 2022, Taşkent - Özbekistan)sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

²Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, aralneriman@gmail.com, (ORCID: [0000-0002-9266-938X](https://orcid.org/0000-0002-9266-938X))

³Öğr. Gör. KTO Karatay Üniversitesi, emine.arslan@karatay.edu.tr, (ORCID: [0000-0001-8319-2404](https://orcid.org/0000-0001-8319-2404))

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik Uygulamaları, Erken Çocukluk Dönemi

Jel Kodları: I, Q

ENTREPRENEURSHIP IN EARLY CHILDHOOD

ABSTRACT

It is seen that the situation of being a consumer society in the world is rapidly advancing day by day. People in all societies are trying to build their lives on a comfortable life and a life preference where service comes to them. This situation brings with it some problems that negatively change the balance and order of the world. An important step in combating all these negativities is the transformation of entrepreneurial people from being a consumer society to a producing society.

Entrepreneurship is the creation of an organization in which economic opportunities are transformed into new values by bringing together the factors of production for the production of goods or services with savings priority. It refers to the process of putting forth different actions by taking financial, psychological and social risks and obtaining monetary gain and personal satisfaction by putting the necessary time and effort. When people start to produce themselves, it is expected that there will be changes in the consumption balance. This situation has always been important for the lifelong sustainability of adults' quality of life. This is important in adulthood as well as in childhood.

Recently, as the age of technology affects children one-to-one, entrepreneurship studies are offered to children to experience by doing and living, with effective practices in early childhood, with the ease of access to information. Educational programs, children's workshops and parent workshops are implemented in order to raise entrepreneurship awareness in childhood. It is thought that gaining entrepreneurship awareness in early childhood will strengthen individuals' levels of being productive people throughout their lives. With this in mind, in this study, it is aimed to examine the entrepreneurship practices for children in early childhood and to make an analysis in line with the national and international literature.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurship Practices, Early Childhood Period.

JEL Codes: I, Q

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, doğumdan başlayarak çocuğun yaşamındaki ilk sekiz yılını ifade etmektedir. Bu dönem, insan hayatında oldukça önemli olup, gelişimin tüm boyutlarıyla çocukların kazanımlarını arttırmayı hedeflemektedir. Erken çocukluk döneminde, çocuklar bilişsel, dil, sosyal, duygusal, fiziksel ve özbakım becerileri ile ilgili gelişim sürecindedirler. Tüm gelişim alanları birbirini destekleyerek bu sürecin çocuğun yararına olacak şekilde ilerlemesine destek olunur. Ayrıca, bu dönemde çocuklar temel eğitim almaya hazırlanırlar. Bu hazırlanma süreci çocukların okul olgunluğu kazanması içinde önemli bir dönemdir. Çocukların özdenetim kazanmalarına katkı sağlar. Çocukların bağımsız yaşayabilmeleri ve bu konudaki becerilerin kazandırılması için uygun bir dönemdir. Bu süreçte yetişkinler özellikle çocuğun ebeveynleri, aile katılımı etkinlikleri ile okulun evde de devam edebilmesi için sürekli ve kalıcı öğrenmeyi destekleyen etkinliklerle dolu bir süreç olarak planlanmaktadır (Biber, 2014). Erken yaşta kazandırılan becerilerden biri olan girişimcilik becerisi 21. Yüzyıl becerileri arasında yer almaktadır. Girişimcilik, yeni nesillerin edinmesi gerekli olarak görülen kazanımlar arasındadır. Stevenson ve ark. (1985), girişimciliğin doğasında yer alan fırsatların takip edilmesi ve

değerlendirilmesi sürecini vurgulamakta, girişimciliğin gelecekte mal ve hizmetlerin yenilikçi uygulamalarla bütünleştirilebilmesi için eldeki olası fırsatların fark edilmesinin, takip edilmesinin ve değerlendirilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca girişimciliğin gelişmesinde sürdürülebilir faaliyetlerin, yenilikçi uygulamaların önemli olduğu, bunların insanın üretkenliğine, girişimcilikle ilgili planlarına destek olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla girişimcilik, bireyin iş yaratma gücünü arttırabilmektedir (Aksoy vd., 2019).

Girişimcilik bireyin kendi yeteneklerini keşfederek bu yeni yapı içerisinde kendini var etmesi gereken bir durumu ifade etmektedir. Bu süreç hayatın ilk yıllarından itibaren insan yaşamında hayat boyu öğrenme ile ilişkili olarak devam etmektedir (UIL, 2020). Bireylerin mücadele ruhunun çocukluk döneminde gelişmiş olması gelecek yaşamda bireylerin amaçlanan hedefe ulaşmasında etkili olabilmektedir. Bu bakış açısıyla girişimcilik eğitiminin amacı kendi istekleri veya sistemin zorlamaları dışında kariyer planlamalarına destek olmaktır. Aynı zamanda bireylerin nerde olursa olsun kimseye muhtaç olmadan akıl yürütme ve problem çözme becerilerini geliştirebilmesi (Demolins, 2015), yenilikçi uygulamalara daha geniş bir açıdan bakabilmesidir (Gartner, 1988). Bu beceriler uzun yıllara yayılan bir deneyim sonucunda gerçekleşebilmektedir. Erken yaşlardan başlayarak, çocuklara girişimcilik ile ilgili becerilerin kazandırılması gerekmektedir (Paço ve Palinhas, 2011).

Erken çocukluk döneminden itibaren girişimcilik uygulamalarının gerçekleştirilmesi ile yaygınlaştırılmasında ebeveynlere ve alan uzmanlarına büyük sorumluluklar düşmektedir. Buna bağlı olarak erken dönemde girişimcilik becerilerinin kazandırılması için ebeveynlerin ve alan uzmanlarının farkında olmaları önemlidir (Langlois, 2020). Bu düşünceden hareketle bu çalışmada erken çocuklukta girişimcilik uygulamaları ele alınacak, ulusal ve uluslararası alan yazın doğrultusunda öncelikle girişimciliğin tanımı ve önemi üzerinde durulacak, daha sonra erken çocukluk döneminde girişimcilik, girişimcilik eğitimi hakkında bilgiler sunularak öneriler verilecektir.

1. GİRİŞİMCİLİĞİN TANIMI VE ÖNEMİ

Geçmişten günümüze birçok tanım ile açıklanmaya çalışılmıştır. Girişimcilik, daha önce üretilmeyen yeni bir mal, ürün ve hizmet üretme, yeni bir pazar oluşturma, yeni bir hammadde sunma, bunları değerlendirme ve kullanma şeklinde tanımlanmaktadır (Venkataraman, 1997; Shane ve Venkataraman, 2000). Girişimcilik sürecinde girişimcinin kim olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Girişimci bireyde, kendi kaderini kontrol etme, sahip olduğu potansiyeli en üst düzeye çıkarma, kar elde etme, planlama, stratejik zaman yönetimi, yenilikçilik, sürekli kaliteyi artırma ve fırsatları yakalama, özellikleri bulunmaktadır. Ayrıca girişimcinin güçlü, cesaretli, kendine güvenen, inisiyatif alabilen, hedeflerini belirleyen, sorumluluk sahibi olan, kendi beklentilerini belirleyen, iyi ilişkiler kurabilen,

tavsiyeler alabilen, geri bildirimlerden öğrenebilen bireyler olması beklenmektedir (Christianti vd., 2015).

Yapılan girişimcilik tanımları incelendiğinde, tanımların çoğunda “başkalarının baktığı, ancak göremediği fırsatları görüp bunları birer iş fikrine dönüştürebilmesi” ve “risk almaya yatkın olması” noktalarının ortak olduğu görülmektedir (Titiz, 1994). Girişimcilik, bir işletmenin kurulmasında yönetilmesi ile ilgili faaliyetlere yönelik risk ve belirsizliklerin yönetiminde, üretim ve pazarlamaya yönelik adımların yürütülmesinde, inovatif bir örgüt yapısı ile tüm işlerin organize edilmesinde bütüncül bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Demirdöğen, 2020). Alan yazında ekonomik aksiyonların yanı sıra girişimciliğin bazı özellikleri etkilediğine ilişkin açıklamaların da olduğu görülmektedir. Bunlar arasında özerklik, yaratıcılık, yenilik, organizasyon ve liderlik becerileri ile risk alma, kendine güven ve kendine saygı, başarı ihtiyacı, kontrole odaklanma özellikleri yer almaktadır (Marques, vd., 2013).

Toplumda girişimciliğin yeterince desteklenmemesi ya da girişimci niteliklere sahip kişilerin toplumda az olması toplumun gelişmesinde sorun yaşanmasına neden olabilmektedir. Toplumun kalkınması ve gelişmesinde, hızla değişen koşullara uyum sağlayan, ekonomik büyümeye katkı sunan girişimcilere ihtiyaç bulunmaktadır. Girişimci olmanın sınırları, elde ettikleri yüksek rakamlardaki para ile değil, ortaya koydukları ekonomik güç ile değerlendirilmektedir (Eren, 2002).

2. ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE GİRİŞİMCİLİK

Doğumdan başlayarak devam eden ilk 8 yılı kapsayan sürece erken çocukluk dönemi denilmektedir. Bu dönemde çocuklar yaş ve gelişim düzeylerine yönelik farklı bakım ve eğitim uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Erken çocukluk döneminde girişimcilik, erken yaşlardan itibaren girişimciliği geliştirme çabalarını kapsamaktadır. Huber ve arkadaşları (2014), girişimciliğin insanın doğumuyla birlikte var olabileceğini aynı zamanda aktarılabılır ve yenilenebilir bir beceri olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklara yönelik girişimcilik çalışmaları etkinlikler, dijital eğitim uygulamaları ve atölyeler şeklinde gerçekleşmektedir. Girişimcilik boyutunda verilen eğitimler, girişimcilik becerilerini geliştirmekte, ekonomik sistemde rekabeti sağlamaktadır (Rodrigues vd., 2012). Yapılan çalışmalarda kurslara katılan erken çocukluk dönemindeki çocukların girişimcilik becerilerinde gelişmeler olduğu okul öncesi ve ilkökul döneminde verilen girişimcilik eğitimlerinin çocukların sonraki yaşamlarına katkı sağladığı belirlenmiştir (Athayde, 2009; Vaidya, 2007; Areo, 2014; Barba-Sánchez & Atienza-Sahuquillo, 2016; Heilbrunn, 2010; Hassi, 2016; Paço & Palinhas, 2011). Suzanti & Maesaroh (2017), erken çocukluk eğitiminin çocukların gelecekte başarılı olabilmeleri, güçlü özelliklerini, karakterlerini ve kişiliklerini oluşturabilmeleri için gerekli olduğunu öne sürmüşlerdir. Arminda & Maria da (2011) erken çocukluk yıllarında meydana gelen bağlanma süreçlerinin gelecekteki eğitim için etkili olabileceğini, uygun rehberlikle çocukların çevreleriyle daha rahat iletişim kurabileceklerini vurgulamışlardır.

Ajibade ve Fasae (2022) tarafından yapılan çalışmada, ebeveynlerin erken mesleki eğitim ve girişimcilik eğitimi ile ilgili pozitif bir algı sahibi oldukları vurgulanmıştır. Ayrıca mesleki ve girişimcilik eğitiminin okul öncesi eğitim ve ilkokullara erken yaşta verilmesinin çocuklarda dolayısıyla ebeveynlerde girişimcilik algısını ve değerini geliştireceği sonucuna varılmıştır.

Erken çocukluk döneminde girişimcilik ruhunu geliştirmede, temelde daha çok bağımsız, sorumlu, iyimser ve kolay pes etmemeye yönelik özellikler etkili olmaktadır. Erken çocukluk döneminde girişimcilik sadece yöneticileri, öğretmenleri, aileleri ve çocukları içine alan bir süreç değil, aynı zamanda da eğitim programlarını kapsayan bir süreçtir. Bu kapsamda oluşturulan erken çocukluk eğitim programlarına ya da etkinliklerine girişimcilik uygulamalarının dahil edilmesi ve çocuklara da çok erken yaşlardan itibaren girişimcilik eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir (Paço & Palinhas, 2011). Gofen & Blomqvist (2014) yaptığı çalışmada, okul öncesi eğitimde tipik gelişim gösteren çocukların aileleri ile özel gereksinimli bireylerin ailelerinin girişimciliğinin ebeveyn kooperatiflerinin kurulmasına, çocuklarına uygun rol model olmasına, devlet politikası olarak yaygınlaştırılmasına katkı sunduğunu vurgulamıştır.

Kourilsky (1980) yaptığı çalışmada okul öncesi eğitim alan çocuklarla orta öğretim çocuklarını karşılaştırmış, sonuçta okul öncesi eğitimden gelen çocukların %25'inin, orta öğretimdeki çocukların yalnızca %3'ünün girişimci özellikler (risk almayı ve risk altına girmeyi gerekli gördüğünü) gösterdiğini belirlemiştir. Bu nedenle girişimcilik eğitiminin, yalnızca üniversitelerde değil, okul öncesi ve orta öğretimde de verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Çocukların erken yaşlarda girişimcilik eğitimi alması onlara, etkili çalışma, iyi planlama ve kapasitesini etkin kullanma gibi özellikleri kazandırmakta, bu özellikler iş dünyasında başarı elde edebilecekleri becerilerin gelişimine katkı sunmaktadır (Paço & Palinhas, 2011). Bu bağlamda erken yaşlarda girişimciliğe yönelik bir farkındalık oluşturmak, girişimcilik temel bilgi ve becerilerini kazandırmak, ileri yaşlarda başarılı girişimciler yetiştirme açısından son derece önemli görülmektedir (Tsakiridou & Stergiou, 2014).

Ojala ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, mobil anaokulunda çocuklara sunulan 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitim ebeveynlerin bakış açısından değerlendirilmiştir. Çalışmaya katılan 15 çocuk ile 15 ebeveynin görüşleri incelendiğinde, çocukların girişimcilik becerileri ile sürdürülebilir kalkınmada iş birliği odaklı bakış açılarının geliştiği belirlenmiştir. Aslam da (2021) yaptığı çalışmada, öğretmenlerin erken çocukluk dönemindeki girişimcilik becerilerini geliştirmeye yönelik beklenti ile farkındalıklarını incelemiş, erken çocukluk eğitiminde oyun ile girişimcilik becerileri arasındaki bağlantıyı tanımlamıştır. Öğretmen görüşlerine göre erken çocukluk eğitiminde çocuklara girişimcilik becerilerini kazandırmanın kolay olmadığı, ancak anaokullarında çocuklarla gerçekleştirilen farklı etkinliklerle girişimcilik eğitimlerinin verilebileceğine vurgu yapılmış, oyun ile girişimcilik becerileri arasında olumlu bir ilişki olduğu, erken çocukluk

döneminde oyun aracılığıyla girişimcilik eğitiminin gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur. Araştırmadaki tüm öğretmenler ve yöneticilerin girişimcilik eğitiminin erken yaşlardan itibaren geliştiği konusunda hemfikir oldukları, ebeveynlerin %90,8'i girişimciliğe yatkınlığının yaşamın ilk yıllarından başlayarak gelişmeye başladığını kabul ettikleri belirlenmiştir. Çalışma sonucunda girişimcilik eğitimi ile erken yıllardan itibaren özgüven, dürüstlük, bağımsızlık, sorumluluk, yaratıcı olma, asla pes etmeme/çok çalışma, çevreye duyarlı olma, takım çalışması, disiplin ve saygı gibi değerlerin geliştirilebileceği ortaya konulmuştur.

3. GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ

Girişimcilik bir ulusun çağdaş ekonomik kalkınmasında önemli bir bileşen olarak görülmekte, ekonomik büyümede kritik rolü kabul görmektedir. Risk alma ile karakterize olan girişimcilikte; yeni bir kaynaktan yeni bir ürün ya da katma değer üretme önemli bir yer tutmaktadır. Bütün bunlar eğitim süreci ile kazanılabilmektedir. Girişimcilik eğitimi temel anlamda çocuklarda yaratıcı fikirleri girişimci eylemlere dönüştürme becerisi olarak ifade edilmektedir (Euryodice, 2016).

Girişimcilikte eğitimin önemli olduğuna vurgu yapan girişimcilik eğitiminde, bireylerin başkalarıyla etkileşimlerini, tutum ve davranışlarını, becerileriyle ilgili yeteneklerini geliştirmenin etkili olduğunu belirtmektedir. Girişimcilik eğitimleri bireylere yaşamlarını yönlendirerek müdahale etmeye katkı sağlamaktadır (OCDE, 2005; Fonseca vd., 2015). Bu müdahale süreci bireyin üretkenliğini pekiştirmekte, bireyin hayatında fark yaratabilmektedir. Bu farklılıklar ise bireylerin nasıl bir eğitim alması gerektiğine, 21. yüzyılda bireylerin nelere ihtiyacı olduğuna, elde edilmesi hedeflenen eğitsel basamakların neler olduğunu sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu durumda da girişimci bir birey risk almakta, üretim faktörlerine müdahale ederek süreci yürütmektedir. Bu nedenle girişimcide, yöneticilik ve liderlik özelliklerinin bulunması gerekmektedir (Durukan, 2005). Yönetim ve liderlik kavramlarının 21. yüzyılda herşeyin hızla değişmesinden en çok etkilenmeleri ile öne çıkan kavramlar arasında yer aldığı ifade edilmektedir (Akın, 2005). Girişimciliğin öneminin giderek artması ve nitel değişimlere uğraması girişimcilikte yönetim ve liderlik fonksiyonlarını önemli hale getirmiştir (Şenkal, 2005).

Girişimcilik eğitime yönelik yapılan çalışmalarda, çocuklara erken yaşlardan itibaren girişimcilikle ilgili programların uygulanması ile bu uygulamalarla ilgili çocukların girişimcilik becerilerinin gelişmesine olumlu katkılar sağladığı görülmektedir (Barba-Sánchez ve Atienza-Sahuquillo, 2016; Hassi, 2016; Heilbrunn, 2010; Huber vd., 2014; Paço ve Palinhas, 2011). Bu doğrultuda girişimcilik becerilerine yönelik kazanımların sağlanmasında, girişimcilikle ilgili eğitimlerin erken yaşlardan itibaren verilmesinin, çocuklara yönelik programların uygulanmasının önemli olduğu, çocuklara girişimcilik becerilerinin kazandırılması için erken çocukluk döneminin erken olmadığı ifade edilmektedir.

Yapılan bir çalışmada dört beş yaşındaki bir çocuğa girişimcilik eğitimi verilmiştir. Araştırmada erken çocukluk dönemi öğretmeninin çocuklara etkinliklerle girişimcilik eğitimini nasıl verileceği açıklanmıştır. Girişimcilik eğitiminde çalışmanın gerçekleştirildiği çocuk ile girişimcilik uyarılarına ya da girişimciye gezi düzenlenmiş (çiftlik ziyareti, banka ziyareti, mutfak şirketlerine gezi, açılış yapma, yemek pişirme etkinliği), pazara gidilmiş (para yönetimi, malzeme temini), çocuğa işçi işveren ve şirket emeği gösterilmeye çalışılmış, yaratıcı ve yenilikçi bir mutfak şirketinin yöneticisi olmak ile ilgili bir deneyim sunulmuştur. Çalışma sonucunda erken çocukluk döneminde girişimcilikle ilgili bilgi paylaşımının eğitim programındaki temalar bütünleştirmenin önemli olduğu vurgulanmıştır (Suzanti ve Maesaroh, 2017). Okullarda girişimciliğin tanıtılması, çocukların girişimcilik hakkındaki görüşlerini etkileyebilir. Erken yıllar, girişimci benliğin evrimi için bir başlangıç oluşturabilir. Ayrıca bu dönem girişimciliğe karşı olumlu bir tutum geliştirmek ve eğitim vermek, girişimci bir yaklaşımı benimsemek için ideal bir dönem olabilir (Axelsson ve diğerleri, 2015).

Girişimcilik eğitiminde önemli bir yer tutan STEM eğitimi de farkındalık kazandırma açısından önemli görülmektedir. STEM bilim, fen, teknoloji, mühendislik ve matematiğin bütüncülüğünde okul öncesi dönemden yüksek öğrenime kadar her kademede uygulanabilecek bir eğitim yaklaşımıdır (Polat ve Bardak, 2019). Araştırmaya, sorgulamaya, yaparak yaşayarak öğrenmeye dayalı bir yaklaşım olan STEM eğitiminde, eleştirel ve alternatif düşünme, yaşam temelli öğrenme ve disiplinler arası düşünme önemlidir (Altunel, 2017). Grup olarak üretmeye fırsat sunan STEM eğitiminde girişimcilik eğitiminde olduğu gibi öğrenme ortamlarında karşılaşılan sorunların fırsatı sunulmaktadır (Obarski vd., 2013).

STEM eğitiminin hedefleri ile girişimcilik eğitiminin hedefleri birbirini desteklemektedir. Her iki eğitimde de çocuklar imkanları izlemek ve keşfetmek için geliştirilen düşünce biçimine güçlü bir şekilde odaklanmaktadır (Flanagan, 2014). STEM eğitiminin temelini oluşturan girişimcilik eğitiminde de çocukların çok yönlü düşünmesi ve sorunlarla başa çıkma yöntemlerini kazanması desteklenmektedir (Herhsman, 2016). Çocukların sorunların çözümünde toplumlara katkı sağlaması ve yaratıcı çözümler ortaya koyması için STEM eğitiminin girişimcilik eğitimi ile bütünleştirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Flanagan, 2014).

Anaokulundan orta öğretime kadar uygulanan STEM eğitime, yönelik yürütülen araştırmalarda ile ilgili yapılan araştırmaların genellikle ortaokul ve lise kademelerine yoğunlaştığı görülmüş, National Research Council (NRC) (2011) anaokulundan üçüncü sınıfa kadar verilecek STEM eğitiminin önemine açıkça vurgu yapılmıştır. Chesloff (2013), STEM eğitiminde, merak, yaratıcılık, iş birliği ve eleştirel düşünme kavramlarının olduğuna vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte STEM eğitiminin de okul öncesi dönemde başlaması gerektiğini savunmaktadır. Okul öncesi dönemde çocuklara STEM eğitiminin verilmesinin, gelecekte karşılaşılabilecek problemlere karşı yenilikçi

çözümler üretebilecek, ekonomik boyuttaki gelişmelere katkı sağlayacak bireylerin yetiştirilmesi ile ilgili önemli olduğunu belirtilmektedir (Aronin ve Floyd, 2013; Chesloff, 2013).

Yapılan çalışmalarda okul öncesi öğretmenlerinin, STEM eğitim yaklaşımını kullanmak istedikleri ve bununla ilgili eğitim almak istedikleri belirlenmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin, okul öncesi dönemden itibaren STEM eğitiminin verilmesi gerektiğini düşündükleri, ancak uygulanmasının zor olacağını, bu durumda da konuya ilişkin eğitim ve öğretim için ihtiyaç olan araç gereçten kaynaklandığını düşündükleri tespit edilmiştir. STEM eğitiminin okul öncesi dönemden itibaren uygulanması gerektiğini belirten benzer çalışmalar da bulunmaktadır (Katz, 2010; Soylu, 2016; Yıldırım ve Selvi 2016). Okul öncesi öğretmenlerinin diğer disiplinlere yönelik yetersiz bilgiye sahip olması, hizmet içi eğitim yetersizliği, zaman yönetiminde plansızlık, uygulamaların fazla bütçe gerektirmesi ve yeterince farkındalık oluşmaması gibi nedenler STEM eğitiminin uygulanmasını sınırladığını belirtmişlerdir (Brown vd., 2011; Eroğlu ve Bektaş 2016; Gebbie vd., 2012; Uğraş, 2017; Yıldırım ve Selvi, 2016).

Hachey (2020) çocukların başarılı olabilmesi için erken çocukluk döneminde STEM eğitime yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kennedy ve Odell (2014) öğretmenlerin nitelikli bir STEM eğitimi gerçekleştirebilmeleri için inovatif öğretim materyallerini kullanmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretimin etkili olması için STEM uygulamalarının ve girişimcilik ile ilgili çalışmaların, günlük etkinliklere, sınıf ortamına, öğretim yöntemlerine ve eğitim programına dâhil edilmesi gerekmektedir (Kardeş, 2020). Greenhill (2010) 21. yüzyıl becerilerine sahip bir programın çocukları derin düşünmeye sevk ettiğini, bu nedenle araştırma temelli çalışmaların desteklenmesinin ve teknoloji kullanımının programın parçası olmasının önemli olduğunu ifade etmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak erken çocukluk döneminden itibaren girişimciliği destekleyen çalışmalara öncelik verilmesinin önemli olduğu söylenebilir. Erken çocuklukta girişimcilikle ilgili yapılan araştırmalarda incelendiğinde disiplinler arası bir bakış açısının geliştirildiği görülmektedir. Girişimciliğin kapsamının bireyin yaşamında çok farklı boyutlarda değişime neden olduğu erken çocukluk dönemindeki çocuklarla birlikte ailelerin de çalışmalara dahil edildiği görülmektedir. Aile ile çocukların girişimcilikle ilgili etkileşimleri, çocukların cesaretlendirilmesine, girişimcilikle ilgili deneyimlerini sorgulamasına fırsat sunacaktır. Ailenin çocuklarına model olan etkinlikler sayesinde çocuklar kendi girişimci yönlerini keşfedebileceklerdir. Özellikle yapılan araştırmalarda erken çocukluk dönemindeki girişimcilik eğitiminin önem verildiği görülmektedir. Ulusal alan yazında erken çocukluk döneminde girişimcilikle ilgili çalışmaların sınırlı olması nedeniyle bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ulusal ya da uluslararası alan yazında erken çocukluk dönemine ilişkin konu ile ilgili boylamsal bir araştırma ile karşılaşılmamıştır. Bu bağlamda yeni tasarlanan çalışmaların boylamsal niteliklere sahip

olması, girişimcilik ile ilgili öğretmenlere hizmet içi eğitimlerin verilmesi, ailelerin konu hakkında farkındalıklarını artırabilmek için eğitimlerin düzenlenmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Ajibade, B. O., & Fasae, F. B. K. (2022). Parents' Perception of Early Vocational Entrepreneurship Education in Ekiti State. *Journal of Education and Practice*, 13(7), 69-75. Erişim Tarihi: 25.05.2022 <https://iiste.org/Journals/index.php/JEP/article/view/58376/60268>.

Akın, H., B. (2005), 21. Yüzyılın Eşiğinde Küreselleşme ve Küresel İşletmeler, Erişim Tarihi: 28.05.2022 http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=262

Aksoy, B., Koçancı, M., & Namal, M. K. (2019). Örnek girişimcilik motivasyonu. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26 (1), 109-129. <https://doi.org/10.18657/yonveek.526604>.

Altunel, M. (2018). STEM eğitimi ve Türkiye: fırsatlar ve riskler. *Seta Perspektif*, 207, 1-7. Erişim Tarihi: 20.06.2022 https://setav.org/assets/uploads/2018/07/STEM_Eg%CC%86itimi-1.pdf.

Areo, A. B. (2014). Early child entrepreneurship development: a paradigmatic approach to unemployment challenges. *Research on Humanities and Social Sciences*, 4(4), 41-48.

Arminda P. & Maria J. P. (2011): Teaching entrepreneurship to children: a case study. *Journal of Vocational Education & Training*, 63(4), 593-608.

Aronin, S. & Floyd K. K. (2013) Using an iPad in inclusive preschool classrooms to introduce STEM concepts. *Teaching Exceptional Children*, 45(4), 34-39.

Aslam, R. (2021). Entrepreneurship Skills Among Young Learner Through Play Strategy: a Qualitative Study. *Humanities & Social Sciences Reviews*, 9(2), 64-74.

Athayde, R. (2009). Measuring enterprise potential in young people. *Entrepreneurship Theory And Practice*, 33(2), 481-500.

Axelsson, K., Hägglund, S., & Sandberg, A. (2015). Entrepreneurial learning in education: Preschool as a take-off for the entrepreneurial self. *Journal of Education and Training*, 2(2), 40-58.

Barba-Sánchez, V. & Atienza-Sahuquillo, C. (2016). The development of entrepreneurship at school: The Spanish experience. *Education + Training*, 58(7/8), 783-796. DOI: 10.1108/ET-01-2016-0021

Brown T, Brown J, & Reardon K., (2011) Understanding STEM: current perceptions. *Technology and Engineering Teacher* 70(6), 5-9. Erişim Tarihi: 01.06.2022. https://www.researchgate.net/publication/234659554_Understanding_STEM_Current_perceptions

Chesloff, J. D. (2013). Why STEM education must start in early childhood. *Education Week* 32(23), 27–32. Erişim Tarihi: 01.06.2022. <https://scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2196568>.

Christianti, M., Cholimah, N., & Suprayitno, B. (2015). Development of entrepreneurship learning model for early childhood. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 3(3), 65-70.

Demirdöğen, O. (2020). Girişimcilik ve Küçük İşletmeler, Demirdöğen, O. (ed.). Girişimcilikte Temel Kavramlar (2-19). Ankara: Detay Yayınları.

Demolins, E. (2015). Anglo Saksonların üstünlük sebepleri nelerdir? Çeviri Editörü: Bahri Ata, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Durukan, T. (2005). Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmecilik, Nobel Yayınları, Ankara.

Eren, E. (2002). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Yayınevi, İstanbul.

Eroğlu, S., & Bektas, O. (2016). Ideas of science teachers took stem education about STEM based activities. *Journal of Qualitative Research in Education*, 4(3), 43- 67.

EURYDICE (2016). Entrepreneurship Education at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 36.

Flanagan, J. (2014). Actua. STEM and entrepreneurship: A fusion for the economy's sake. STEM education. STEM and Entrepreneurship: A fusion for the economy's sake, Toronto Star: May 2014, Erişim Tarihi: 02.05.2022 <http://www.careersandeducation.ca/industry-insight/stemand-entrepreneurship-afusion-for-the-economys-sake>

Fonseca, L; Goncalves, T; Barbosa, A., & Peixoto, A. (2015). Entrepreneurship for children from 3 to 12 years old study). October blog/casestudies/entrepreneurshipforch.

Gartner, W. B. (1988). "Who is the entrepreneur?" is the wrong question. *Journal American Small Business*, 12(4), 11-32. Erişim Tarihi: 02.06.2022. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.371.5038>.

Gebbie D., H., Ceglowski D, & Taylor L., K, (2012). The role of teacher efficacy in strengthening classroomsupport for preschool children with disabilities who exhibit challenging behaviors. *Early Childhood Education Journal*, 40, 35–46.

Gofen, A., & Blomqvist, P. (2014). Parental entrepreneurship in public education: A social force or a policy problem? *Journal of Education Policy*. 29. 546–569. DOI: 10.1080/02680939.2013.858275.

Greenhill, V. (2010). 21st century knowledge and skills in educator preparation: Partnership for 21st century skills. Erişim Tarihi: 10.05.2022 <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519336.pdf>.

Hachey, A. C. (2020). Herkes için başarı: Erken çocukluk dönemi STEM kimliğini teşvik etmek. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 6(1), 201-208.

Hassi, A. (2016). Effectiveness of early entrepreneurship education at the primary school level: Evidence from a field research in Morocco. *Citizenship, Social and Economics Education*, 15(2), 83-103. Erişim Tarihi: 10.05.2022 <https://doi.org/10.1177%2F2047173416650448>.

Heilbrunn, S. (2010). Advancing entrepreneurship in an elementary school: A case study. *International Education Studies*, 3(2), 174-184. DOI: 10.5539/ies.v3n2p174

Hershman, T. (2016). Entrepreneurship and STEM Education. Erişim Tarihi: 28.05.2022 <http://www.entre-ed.org/entrepreneurship-stem-education/>

Huber, L. R., Sloof, R. & Van Praag, M. (2014). The effect of early entrepreneurship education: Evidence from a field experiment. *European Economic Review*. 72, 76-97. DOI: 10.1016/j.euroecorev.2014.09.002

Kardeş, S. (2020). Okul öncesi eğitim programının 21. yüzyıl becerileri ve STEAM eğitimi bağlamında incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16(2), 109-119. <https://doi.org/10.17244/eku.703361>

Katz, L. G. (2010). STEM in the early years. *Early childhood research and practice*, 12(2), 11-19.

Kennedy, T. J., & Odell, M. R. L. (2014). Engaging students in STEM education. *Science Education International*, 25(3), 246-258. Erişim Tarihi: 03. 06. 2022. <https://www.semanticscholar.org/paper/Engaging-Students-In-STEM-Education-Kennedy-Odell/9a47db4751a0056e5bc1359bd0d501ad01d4f34f>

Kourilsky, M. (1980). Predictors of entrepreneurship in a simulated economy. *The Journal of Creative Behavior*, 14(3), 175-198.

Langlois, A. (2020). The School Enterprise Challenge: Learning by doing. *Childhood Education*, 96(4), 22-33.

Marques, C.S., Ferreira, J.J., Ferreira, F.A. & Lages, M.F. (2013) Entrepreneurial Orientation and Motivation to Start up a Business: Evidence from the Health Service Industry. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 9, 77-94.

<http://dx.doi.org/10.1007/s11365-012-0243-2>

National Research Council (NRC) (2011). Successful K-12 STEM education. Identify effective approaches in science, technology, engineering and mathematics. Washington, DC: The National Academies Press.

Obarski, K., Boyce, A., Cloran, K., Driesen, R., Jordan, B., Latimer, S., & Peskett, J. (2013). Implementing STEM: STEM in The Virtual Environment. Erişim Tarihi: 17.04.2022, https://www.flvs.net/docs/default-source/research/STEM_White_Paper.pdf

OCDE (2005). The definition and selection of key competences: Executive summary. Paris: OCDE.

Ojala, M., Ekman Ladru, D., & Gustafson, K. (2021). Parental reasoning on choosing the mobile preschool: Enabling sustainable development or adjusting to a neoliberal society?. *Early Childhood Education Journal*, 49(3), 539-551. Erişim Tarihi: 17.06.2022. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-020-01083-z>

Paço, A., & Palinhas, M. (2011). Teaching entrepreneurship to children: A case study. *Journal of Vocational Education & Training*, 63, 593-608. DOI: 10.1080/13636820.2011.609317

Polat, Ö., & Bardak, M. (2019). STEM Approach in early childhood in Turkey. *International Journal of Social Science Research*, 8(2), 18-41.

Rodrigues, R.G., Dinis, A., Do Paço, A., Ferreira, J. & Raposo, M. (2012). The effect of an entrepreneurial training programme on entrepreneurial traits and intention of secondary students. In T. Burger-Helmche (Ed.), *Entrepreneurship–Born, Made and Educated (77–92)*. Rijeka, Croatia: InTech.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 25(1), 217-226.

Soylu, S. (2016). STEM education in early childhood in Turkey. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 6, 38-47.

Stevenson, H. H., Roberts, M. J. & Grousbeck, H. I. (1985). *New Business Ventures and the Entrepreneur*. Irwin, Homewood, IL.

Suzanti, L., & Maesaroh, S. (2017). Entrepreneurship Learning for Early Childhood. In *Proceedings of the 2nd International Conference on Economic Education and Entrepreneurship (ICEEE 2017)*, Iceee (403-410).

Şenkal, A. (2005), *Yeni Bin Yılda İnsan Kaynakları Yönetiminin Değişen Fonksiyonları*, Erişim Tarihi: 18.05.2022, <http://www.isguc.org/printout.php?id=200>

Titiz, T. (1994), *Girişimcilik, İnkılap Kitabevi*, Ankara

Tsakiridou, H., & Stergiou, K. (2014). Entrepreneurial competences and entrepreneurial intentions of students in primary education. *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)*, 1(9), 106-117.

Uğraş, M. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin STEM uygulamalarına yönelik görüşleri. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*.1(1), 39-54.

UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL). (2020). *Embracing a culture of lifelong learning: Contribution to the futures of education initiative*. UNESCO Institute for Lifelong Learning, Hamburg, Germany.

Vaidya, S. (2007). *Developing entrepreneurial life skills: an experiment in indian schools*. Institute for Small Business and Entrepreneurship. Glasgow, Scotland.

Venkataraman, S. (1997). The distinctive domain of entrepreneurship research: An editor's perspective. In J. Katz & R. Brockhous (eds.), *Advances in entrepreneurship, firm emergence, and growth* (p. 119-138). Greenwich, CT: JAI Press.

Yıldırım, B. & Selvi, M. (2016). Examination of the effects of STEM education integrated as a part of science, technology, society and environment courses. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3684-3695.